Huygens Institute - Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences (KNAW)

Citation:

P.J. Blok, Levensbericht H.C. Rogge, in:
Jaarboek, 1906, Amsterdam, pp. 23-49

This PDF was made on 24 September 2010, from the 'Digital Library' of the Dutch History of Science Web Center (www.dwc.knaw.nl) > 'Digital Library > Proceedings of the Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences (KNAW), http://www.digitallibrary.nl'

H. C. ROGGE.

Ons medelid ROGGE, die in het vorige jaar onzen kring, waarin hij sedert elf jaren was opgenomen, voorgoed heeft verlaten, was hier voor velen onzer nauwelijks een bekende, voor enkelen een goede bekende, voor slechts zeer enkelen een hartelijk en hoog gewaardeerd vriend, wiens innemende persoonlijkheid een diepen indruk bij hen heeft achtergelaten. Hij wenschte, dat zijn levensbericht zou worden gesteld door een onzer, die hem en zijn werk goed gekend had en van wien hij mocht verwachten, dat die soort van werkzaamheid op wetenschappelijk gebied, die hij bij voorkeur zocht, bij de beschouwing van zijn wetenschappelijk streven — want dàt moet in onze levensberichten immers de eerste plaats innemen — volle waardeering zou vinden. En laat ons over dezen wensch niet verbaasd zijn, want — FREDERIK DE GROOTE, de menschenkenner, heeft het terecht gezegd — „wel is waar kan ons na onzen dood het oordeel over ons even onverschillig zijn als wat er gesproken is bij den torenbouw van Babel, maar, het leven gewoon, zijn wij toch gevoelig voor het oordeel der nakomelingschap."

De keuze van het Bestuur onzer Akademie viel op mij en zoo had ik mij aan te gorden tot de taak, die ik thans ga volbrengen, bezield met piëteit jegens den gestorven vriend, met dankbaarheid jegens hen, die mij door hunne inlichtingen in staat hebben gesteld haar te vervullen, [1]) bovenal met de ernstige begeerte om de

[1]) Ik heb daarbij vooral de hulp te gedenken zijner oudste dochter, die mij de noodige inlichtingen niet onthield. Ook aan Dr. W. W. VAN DER MEULEN te 's Gravenhage betuig ik mijn dank voor zijne bereidwilligheid om mij van dienst te zijn.

waarheid voluit te zeggen zonder ontrouw te worden aan eene veeljarige vriendschap. Ik hoop dit te doen in den geest van den overledene, die in zijne nagelaten aanteekeningen deze woorden nederschreef: „Een lofrede verlang ik allerminst. Het nageslacht behoeft alleen te weten wat ik geweest ben en gedaan heb." Met beminnelijke, eigen werk gering schattende bescheidenheid voegt hij er bij: „Ik had geen bijzondere verdiensten, noch als beoefenaar der wetenschap noch als mensch. In elke betrekking, waarin ik gearbeid heb, leverde ik niets boven het middelmatige. De plaats, die ik open laat, kan gemakkelijk door een ander en beter worden vervuld. Het eenige, waarvan ik mij ten volle bewust ben, is, dat ik getracht heb een goed echtgenoot en vader te zijn. Mijn huisgezin was de wereld waarin ik leefde, waarin ik mij altijd het gelukkigste gevoelde."

Beminnelijke vriend! Als men U hier bij uw woord nam, zou men kunnen vragen: maar waarom dan begeerd in een zuiver wetenschappelijken kring als onze Akademie na den dood te worden besproken? waarom dan niet verzocht dit na te laten? Ik mag hier het antwoord niet schuldig blijven en dit antwoord moet luiden: omdat hij, ondanks zijn geringen dunk van zichzelven, wel wist — zijn beroep op het nageslacht bewijst het — dat de door hem aan de wetenschap bewezen diensten, al stonden zij niet gelijk met die van een Fruin of een Acquoy, voor haar van beteekenis geweest waren; omdat hij, zijne benoeming op reeds vergevorderden leeftijd tot lid dezer Akademie hoogelijk waardeerend, tegenover haarzelve bevestigd wilde zien, dat hij, als geleerde, in haar midden geen onwaardig lid was geweest; omdat hij meende, dat zijn werk toch meer voor de wetenschap beteekend had dan sommigen hem wel eens deden gevoelen. En dat, hoop ik, zal ook van dit lang en werkzaam leven de eindindruk zijn, waarmede zijne medeleden straks deze vergadering zullen verlaten.

Hendrik Cornelius Rogge, den 16den Februari 1831 te Amsterdam geboren, was de zoon van den apotheker IJsbrand Rogge, den zoon van den remonstrantschen predikant te Leiden Cornelius Rogge, bekend in onzen „Franschen Tijd" als werkzaam theoloog en als bewonderend geschiedschrijver der Omwenteling van 1795. Amsterdammer geboren, heeft hij zich altijd als zoodanig gevoeld, gehecht als hij was aan zijn schoone vaderstad met haar rijk verleden, doordrongen van hare beteekenis, trotsch op hare grootheid, hij, de apothekerszoon van den Haarlemmerdijk, geboren en getogen in een echt-Amsterdamsche omgeving, die hij ook in zijn tongval

niet verloochende. Hoe kon hij later genieten van zijn wonen aan Singel- en Prinsengracht, de oude zetels van Amstel's goede burgerij, die met eenigen schroom placht op te zien tegen de groote koopheeren van de Heeren- en Keizersgrachten! Hoe gaarne verdiepte hij zich niet in de studie van het Amsterdamsche leven der 17de eeuw, van de deftige en machtige burgemeesters, van het kerkelijk leven en de eigenaardigheden zijner geliefde stad! Hoe verheugde hij zich ten minste in den echt-Amsterdamschen naam van de Roemer-Visscherstraat in de nieuwerwetsche buurt, waar hij als professor een tijdlang woonde! De nabijheid van het Vondelpark, waar hij de natuur, het groen, de boomen kon zien, troostte hem voor het gemis van het typisch Amsterdamsche in die moderne straat. Want in zooverre week hij af van het type van den ouden Amsterdammer, dat hij van boomen, bloemen en struiken hield en ze kende, beter dan zijn stadgenooten in ouden tijd plachten te doen.

Dat zal hij misschien hebben opgedaan van zijn vader, den oudhollandschen apotheker, wiens ambt in vroeger dagen met populaire natuurkennis als vereenzelvigd was, van dien vader, die mij telkens weder herinnert aan den apotheker uit Goethe's „Hermann und Dorothea", de vraagbaak van de buurt, den eigenaar van den „Goldenen Engel", wiens „Garten auch in der ganzen Gegend berühmt" was en die zoo diep overtuigd was: „und besonders bedarf es die Jugend, dasz man sie leite." Misschien ook op de kostschool van Beudeker in het landelijke Goor, waar hij van zijn elfde tot zijn veertiende jaar onderwijs genoot en niet gelukkiger was dan als zijn vader hem planten of zaden zond om ze in zijn schooltuintje tot wasdom te brengen. Tot op hoogen leeftijd kende hij buiten den arbeid in zijn studeervertrek en zijn huiselijk leven geen grooter genoegen dan wandelen in de vrije natuur: de nabijheid van Holland's heerlijke duinstreek, van den Hout trok hem naar Haarlem, toen hij in zijn emeritaat Amsterdam ging verlaten; ik herinner mij meer dan één wandeling in het statige Elswoud of op den Duin- en Kruidberg, waarvan hij verrukt terugkeerde. Die liefde tot de natuur, zachten karakters als het zijne dikwijls eigen, gepaard aan neiging tot de teekenkunst, het schilderen, de muziek, was hem reeds in zijn jeugd een bron van groot levensgenot ter afwisseling van zijn rusteloozen verstandelijken arbeid.

Reeds vroeg was hij doordrongen van den ernst des levens. Zijn brave vader, wien de opvoeding van zijn thuis wat lastigen zoon op de school te Goor moeite kostte, maar die een man van

studie van hem maken wilde, trachtte reeds vroeg de lust in dingen van wetenschap bij hem aan te wakkeren, hield met zijn werkzamen jongen briefwisseling in het Latijn en spoorde hem aan tot zorgvuldige vorming van zijn geest, „om eenmaal een nuttig mensch in de maatschappij te worden."

Een viertal jaren op het Amsterdamsche gymnasium onder den rector VAN CAPELLE, gesteund door privaatlessen bij den bekenden dr. EPKEMA bereidden hem voor tot de akademische studie in de theologie — het vak zijns grootvaders, dak ook bij zijn eigen vrome levensopvatting paste. Het staatsexamen te Leiden gaf hem in 1850 toegang tot de Universiteit.

Het Amsterdamsche Athenaeum Illustre telde hem van 1850 tot 1856 onder zijne leerlingen. Hij vond er onder zijne medestudenten weldra een kleinen kring van intieme vrienden; de vroeggestorven GOSEWINUS DE VOOGT, de nog levende hervormde predikant STEEN en de Amsterdamsche onderwijzerszoon ACQUOY mogen hier in de eerste plaats genoemd worden. Bestemd om predikant te worden bij de Remonstrantsche Broederschap, waartoe zijne familie van ouder tot ouder behoorde, legde hij zich dadelijk met den blijmoedigen ijver, die hem steeds kenmerkte, toe op de beoefening der wetenschap. „Ik heb mij met hart en ziel aan mijne studiën verbonden", schrijft de student in 1853 aan zijn vader, „en daar is niets, dat mij daarvan kan terughouden. Ik offer gaarne alle andere genoegens op voor mijn eenzaam kamerleven en ik benijd anderen niet, dat hun geest naar andere vermaken jaagt, indien ze mij maar niet storen en plagen. Bovendien houd ik" — zegt hij deftiglijk — „in het gezellig verkeer ook het liefste van een wetenschappelijk gesprek en die alledaagsche leuterpraatjes zijn voor mij doodelijk vervelend; daar heeft de geest geen voedsel aan, daar blijft hij werkeloos bij en *mijn geest, die nimmer slaapt of vermoeid is, wil altijd werken.*"

Men hoort het: dat is niet het type van den onbezorgden student, die het jonge leven geniet; het is het type van den vroegrijpen jongman, van den noesten werker, wiens studeerkamer al in zijn studietijd zijn levenskring is: hij behoorde tot de oprichters van het zeer ernstige dispuut „U.n.i.c.a.", tot de ijverige leden van de haren naam eer aandoende vereeniging „Eristicum"; hij schreef en vertaalde reeds als student ernstig vrome bijdragen en kerkgeschiedkundige studiën in almanakken en albums. Hij gevoelde zich dan ook het meest aangetrokken tot den hoogwetenschappelijken kerkhistoricus MOLL, meer dan tot ABRAHAM DES AMORIE VAN DER HOEVEN, den genialen hoogleeraar zijner eigen Broeder-

schap, VAN DER PALM's erfgenaam als kanselredenaar, wiens oratorische talenten den in die richting niet zeer begaafden student eerder tot bewondering dan tot navolging wekten. MOLL was zijn geliefde leermeester en evenals ACQUOY noemde hij zich tot op zijn hoogsten leeftijd steeds met den meesten trots leerling van dien hoogvereerden voorganger, die ook in hem, zooals hij zelf het in zijne inaugureele rede uitdrukt, „den zin voor historische studiën wist te wekken", ook hem, zooals hij zegt in zijn levensbericht van ACQUOY, „zelfstandig leerde werken": de hoogste lof voor den akademischen leeraar [1]). Ook ROGGE zag in MOLL zijn „geestelijken vader" [2]) en hij werd door den meester met ACQUOY en WYBRANDS geteld bij het veelgenoemde drietal, dat bestemd was om MOLL's methode te verkondigen aan een later geslacht. Maar hij volgde dien leermeester niet met zooveel geestdrift in diens middeleeuwsche studiën als ACQUOY deed: hij bleef steeds gehecht aan zijn Remonstrantschen kring achter het „schotje", [3]) dat ook dezen van de hoogleeraren der „Groote Kerk" scheidde maar weldra voor de ruimere opvatting van nieuwere begrippen zou moeten vallen. Want ROGGE heeft zich altijd een overtuigd Remonstrant, lid der „Remonstrantsch-*Gereformeerde*" Kerk, zooals hij niet zonder bijbedoeling placht te zeggen, gevoeld en getoond; zijne studiën bewogen zich ook vooral op het gebied der geschiedenis van dit kerkgenootschap, welk terrein onzer vaderlandsche kerkgeschiedenis eerst sedert de eerste pogingen van den ijverigen en geleerden predikant STOLKER een begin van bearbeiding had gezien [4]). Nog in 1900, toen de kwestie van den naam der Broederschap in hare algemeene vergadering tot levendige discussie aanleiding gaf, schaarde hij zich met volle overtuiging en met instemming voor het historisch betoog van GROENEWEGEN tegenover TIELE en DE RIDDER, aan de zijde der voorstanders van den naam: „Remonstrantsch-Gereformeerd", want hij wilde niet zijn „dissenter" maar lid eener afdeeling van de „Gereformeerde Kerk, niet een confessioneele maar een met vrijzinnige beginselen", die hij nog eenmaal in die Kerk hoopte te zien triomfeeren [5]).

IJverig lid van de door MOLL voor zijne leerlingen gestichte „Vereeniging tot beoefening van de geschiedenis der Christelijke kerk in Nederland", oefende hij zich daar in de bronnenstudie,

---

[1]) Jaarboek Kon. Akad. van Wetensch., 1897, blz. 62 vlg.
[2]) Mannen van Beteekenis, 1880, blz. 1 vlg.
[3]) DE GÉNESTET, Gedichten, blz. 443.
[4]) TIDEMAN, in: Uit de Rem. Broederschap, 17de jaarg., blz. 68.
[5]) Verslag der Alg. Verg. van de Rem. Broederschap, 1900, blz. 96 vlg.

waarop MOLL nooit ophield te wijzen, in de wetenschappelijke methode, door den leermeester in theorie en praktijk ontwikkeld, waarvan ten onzent GROEN VAN PRINSTERER en BAKHUIZEN VAN DEN BRINK met MOLL de grondleggers, FRUIN en ACQUOY de gelukkige verkondigers na hen genoemd mogen worden. Zijne eerste kleinere geschriften, daaronder die in den met den jongen ACQUOY geredigeerden „Kalender voor de Protestanten", zijne grootere studiën weldra, dragen de duidelijke kenmerken der hier doorloopen leerschool; zij wijzen tevens aan, met hoeveel toewijding hij reeds als student de geschiedenis zijner Broederschap ter harte nam.

En dat hier meer dan ijver en toewijding te roemen valt, bewijst het onder toezicht van MOLL en met vriendschappelijke hulp van ACQUOY [1]) bewerkte eerste deel van zijn boek: „Casper Janszoon Coolhaes, de voorlooper van Arminius en der Remonstranten" [2]), dat hij in het voorjaar van 1856 voltooide — een soort van dissertatie, waarmede hij in den gewonen vorm van de hoogeschool en van zijn leermeesters [3]) afscheid nam. Waarom niet als doctor theologiae? Ik waag het vermoeden, dat hij opzag tegen de eigenlijk theologische studie, hij, die zich reeds in zijn studententijd minder tot de theologie als zoodanig dan tot de kerkgeschiedenis had gewend; evenals voor DE GÉNESTET waren hem van den beginne af „de theologische studiën een noodzakelijk middel om het doel dat hem aanlachte te bereiken en eens het Evangelie te mogen verkondigen" [4]), niet veel meer.

Hij had dit onderwerp, Coolhaes, gekozen, eensdeels omdat het als het ware kon dienen als inleiding op de studie over ARMINIUS, die hij op aansporing van DES AMORIE VAN DER HOEVEN eenmaal hoopte te schrijven, maar ook, en niet het minst — het blijkt uit den aanvang van het eerste hoofdstuk — omdat hij meende, dat eene beschouwing van het leven van dezen merkwaardig vrijzinnigen geest, vertegenwoordiger van de „rekkelijke" opvatting in het kamp der oudere volgers van CALVIJN hier te lande, eigenlijk meer nog misschien volgers van de Nederlandsche hervormingsgezinden uit den Erasmiaanschen tijd, van groot nut kon zijn bij den strijd, die ook in ROGGE's dagen in het Protestantisme te wachten scheen. ROGGE wilde de nieuwe groote

[1]) Hij is wel de „waarde vriend," van wien de voorrede spreekt (blz. IX), die zijn „kostbaren tijd" ten beste gaf om den schrijver „behulpzaam te zijn."

[2]) Eerste deel, Amsterdam, MOOY, 1856.

[3]) Ook DOMELA NIEUWENHUIS en JOANNES TIDEMAN worden daar genoemd onder hen, „aan wie" hij „dankbaar erkende veel verschuldigd te zijn."

[4]) TIELE, in diens Levensschets van DE GÉNESTET, vóór de Gedichten, blz. 9.

hervormingsperiode op kerkelijk gebied, welker aanvang omstreeks 1850 hij meende te beleven, helpen ontwikkelen door deze studie uit het verleden, dat, naar hij dacht, zoo bij uitstek kon strekken om „het juiste antwoord" te vinden „op zoovele vragen van onzen tijd". En het mag gezegd worden, dat deze veelbelovende eersteling toont, hoe goed de leerling van MOLL, thans „honorair lid" van diens Vereeniging geworden, de onderwezen beginselen van kerkgeschiedkundig onderzoek in toepassing wist te brengen. Het boek over COOLHAES is gegrond op uitnemende kennis van de niet gemakkelijk bereikbare oude literatuur over het onderwerp, te vinden in bijna vergeten twist- en strijdschriften, in zeldzame boekwerken, waarvan de rijke pamfletten-bibliotheek zijner Broederschap te Amsterdam en de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag hem een aantal kon aanbieden; het toen nog weinig doorzochte en moeielijk toegankelijke [1]) stedelijke archief te Leiden kon hem ten minste door bemiddeling van den bekwamen Leidschen predikant VAN ITERSON eenige opheldering geven. De bewerking van het boek toont reeds den onvermoeiden snuffelaar, den nauwkeurigen bibliograaf, den vaardigen auteur, den algemeen ontwikkelden geschiedkenner. „Et si quid desit operi, supplet aetas", zooals het motto uit Quinctilianus ter snede zegt. FRUIN, toen nog leeraar aan het Leidsche gymnasium, prees den arbeid ietwat uit de hoogte: hij was den bevrienden schrijver dankbaar voor het „bijeenhalen van zooveel goede bouwstof" [2]), die hemzelven zoo goed te pas kwam; een woordje van in den vorm vriendelijke maar — men moet het erkennen — niet onjuiste kritiek, zooals FRUIN zoo dikwijls kon geven.

Na een zoo ernstig, zoo goed bekroond studieleven aan het Athenaeum werd onze ROGGE in 1856 proponent bij de Remonstrantsche Broederschap, vol van het ernstig voornemen om zich volgens de „heiligste keus zijns harten" [3]) te wijden aan de verheven taak, welker moeilijkheden hem niet afschrikten. Vroom en tevens doordrongen van den vrijzinnigen geest, die als bij overlevering in zijne Broederschap heerschte en hem op theologisch gebied weldra de juist opkomende „moderne" school met overtuiging maar zonder veel geestdrift deed volgen, vond hij weldra als opvolger van TIELE een plaats in de zeer kleine — immers samen niet meer dan eenige tientallen leden sterk — verbonden Remonstrantsche gemeenten van Moordrecht en Nieuwpoort, waaraan hij

[1]) Coolhaes, II, blz. 237 en 249: „het stedelijk archief aldaar geeft geen stukken af."
[2]) Brief van 26 Oct. 1858.
[3]) Voorrede van Coolhaes, blz. VIII.

later eenige bladzijden van vriendelijke herinnering wijdde [1]). Hij was er gehuwd gekomen en het jonge vrouwtje, dat hem naar Moordrecht volgde, MARGARETHA STUART, de Amsterdamsche predikantsdochter, stond hem er gaarne ter zijde in de niet al te zware taak, die hem als predikant wachtte. Een indruk makend kanselredenaar was onze eenvoudige vriend niet; gemoedelijk eenvoudig, zooals hij predikte, deelde hij van harte in het lief en leed zijner gemeente.

De werkzame jonge man ging bovendien in overleg met MOLL ijverig voort aan de beoefening — in den vrijen tijd, dien zijn niet zwaar ambt hem overliet — van zijne geliefkoosde studiën, die hem aanleiding gaven tot het schrijven van menig populair geschreven artikel in tijdschriften „voor het huisgezin", een enkel van meer wetenschappelijken aard. Hij bewerkte er ook het tweede deel van zijn „Coolhaes" [2]) met dat den schrijver teekenende motto uit den behandelden auteur zelven: „aangaende haetlycke partidicheydt, daervan sal wat ic gheschreven hebbe my bevryen by allen onpartydighen ende den Heeren van herten vreesende menschen, die myn schriften lesen werden. Want ick en sta geener partyen toe int ghene sy onrecht hebben, noch verwerpe geene partye int ghene sy recht hebben, maer houdt het met allen dengenen, die den Heeren vreesen ende goets doen." En zijn „besluit" toont, dat hij het vaste voornemen had de geschiedenis van dezen voorlooper der Remonstranten, rijk als zij is — hij zegt het wederom, onder den indruk ook hij van de wederopleving van ons volk op ieder gebied omstreeks 1848 — „aan lessen van levenswijsheid voor onze dagen," te beschouwen als een eersteling van een reeks van studiën, die hij aan ARMINIUS, WTENBOGAERT en anderen hoopte te zullen wijden. Reeds voegde hij aan het slot van dit tweede deel een drietal studiën over COOLHAES' geestverwanten en tijdgenooten HERMANUS HERBERTZ, TACO SYBRANTS en CORNELIS WIGGERTSZ toe; reeds rijpte in zijn werkzamen geest het plan om WTENBOGAERT zelf te behandelen [3]).

Dat is de levenstaak geweest, die hij zich als student op aansporing van MOLL en VAN DER HOEVEN gesteld had maar die hij slechts ten deele heeft kunnen vervullen onder den druk der levensomstandigheden, die zijne werkzaamheid herhaaldelijk in andere banen hebben geleid. Wel is hij altijd en altijd weder tot de oude liefde teruggekeerd; wel hebben WTENBOGAERT en DE GROOT en

[1]) Uit de Rem. Broederschap, 11de jaarg., blz. 1 vlg.
[2]) Amsterdam, MOOY, 1858.
[3]) Brief van MOLL, 14 Aug. 1858.

de menschen van hunnen tijd een aanzienlijke plaats in zijn wetenschappelijk leven ingenomen en heeft hij ten minste WTENBOGAERT in diens uitgegeven briefwisseling en in zijn levensbeschrijving van alle zijden doen kennen; wel heeft hij aan DE GROOT merkwaardige studiën gewijd en meer dan één Remonstrantsch prediker uit dien eersten tijd behandeld maar hij is niet gekomen tot de voltooiing van wat hij zich in zijne jeugd heeft voorgesteld als zijn taak voor het leven. Wij hebben dit te betreuren; het verdere verloop van dit levensbericht moge het verklaren.

Na vier jaren van ingespannen werkzaamheid verliet hij met de zijnen het vriendelijke Moordrecht om den moedeloozen, gebroken DE GÉNESTET, die zijn jong huiselijk geluk te Delft had zien te gronde gaan, in de oude Prinsenstad te vervangen. Het was een waagstuk, [1]) dat hij ondernam, om zonder fortuin met zijn gezin op een traktement van *f* 1100 in een stad te gaan leven. Maar hij was vol moed en trachtte door studenten in huis te nemen en door noesten letterarbeid zijn inkomen te verbeteren, waarvoor zijn ook hier niet drukke ambtelijke werkkring hem tijd liet.

Het was hier, dat hij in 1860 de samenstelling begon van den „Beschrijvenden Catalogus der pamfletten-verzameling van de boekerij der Remonstrantsche Kerk te Amsterdam [2]), die in drie stukken de „Bibliotheek der Remonstrantsche Geschriften" [3]) en de „Geschriften betreffende de geschiedenis der Remonstranten" [4]) omvatte, om te eindigen met een tweede deel in twee afdeelingen, in 1864 en 1865 te Leiden voltooid, over de „Geschriften betreffende de Nederlandsche Hervormde Kerk enz." [5]) en de „Contra-remonstrantsche en gereformeerde geschriften." [6]) Deze belangrijke bibliographische arbeid betreffende niet minder dan 400 deelen met pamfletten, die zich aansloot bij P. A. TIELE's kort tevoren verschenen baanbrekende beschrijving van MULLER's „Bibliotheek van Nederlandsche pamfletten" en daarvan eene merkwaardige en gewenschte aanvulling gaf, opende hem, geboren als die arbeid was uit de werkzaamheid voor zijn „Coolhaes," een ruim vergezicht op de kerkhistorische studiën, die hij nooit geheel uit het oog verloor. Die arbeid, hoe vervelend hij hem ook soms mocht vinden, vestigde tevens zijn naam als bekwaam biblio-

---

[1]) TIDEMAN, l.l., blz. 69.
[2]) Amsterdam, SCHELTEMA, 1862.
[3]) ib. ib. 1863.
[4]) ib. ib. 1864.
[5]) ib. ib. 1864.
[6]) ib. ib. 1865.

graaf. Het omvangrijke werk draagt op zichzelf een tweeslachtig karakter, daar het niet alleen de pamfletten der genoemde boekerij maar alle werken over Remonstranten behandelt, terwijl volgens deskundigen ook de rangschikking der titels aan duidelijkheid te wenschen overlaat [1]).

Ook hier werd hij door de gemeente als zieleherder op hoogen prijs gesteld wegens den eenvoud en de hartelijkheid van zijn optreden. Hij was er de werkzame secretaris van de Tentoonstelling van Oudheden (1863), waarvan hij met SOUTENDAM en DE VEER den catalogus samenstelde. Maar het mocht hem bij allen ijver niet gelukken de bezwaren, die hem drukten, [2]) op den duur te overwinnen; de ziekelijke toestand zijner geliefde echtgenoot noodzaakte hem eindelijk de bij hem inwonende studenten weg te zenden en de letterarbeid, dien hij verrichtte, alleen kon hem niet genoeg opleveren om aan de toenemende behoeften van zijn gezin te voldoen. Vooral de toenmaals in ruimen kring gelezen „Bibliotheek van het Huisgezin" nam zijne stukken gaarne op; verscheidene ervan zijn oorspronkelijk Nutslezingen, hier en daar met succes voorgedragen.

En verbetering van zijn toestand was niet te verwachten. De grootere gemeenten der Broederschap waren van predikanten voorzien en een vacature kon nog jaren uitblijven. Hij dacht aan Indië maar daar kon men — zeide hij — „geen Arminianen gebruiken." Hij dacht aan eene mogelijke plaatsing als archivaris aan het Rijksarchief, als bibliothecaris aan de Koninklijke Bibliotheek of aan die te Leiden, waarvan in die jaren bij de vaststelling der begrooting telkens sprake was. Eindelijk scheen er licht: de Hoogere Burgerscholen zouden komen en er was groote behoefte aan leeraren in allerlei vakken van M. O. Hij besloot dien weg in te slaan en desnoods zijn predikambt op te geven, wanneer hij er ten minste in slagen kon te voldoen aan het examen, dat in het voorjaar van 1864 voor het eerst zou afgenomen worden. Hij zou zich opgeven voor geschiedenis, aardrijkskunde en Nederlandsche taal. En als hij dan te Delft kon geplaatst worden en vooral, als hij zijn ondanks alles geliefd predikambt met dat van docent kon verbinden, was hij gered, meende hij.

Ik mag U eenige kostelijke bijzonderheden aangaande dat examen niet onthouden: het is een stukje onderwijsgeschiedenis, dat ik U ga vertellen.

---

[1]) BURGER, in Tijdschrift voor boek- en bibliotheekwezen, IV, blz. 5.

[2]) Uit een brief aan ACQUOY van 13 Jan. 1864.

Slechts een paar maanden voorbereiding waren beschikbaar. Maar wat had hij daarin al niet te bestudeeren! Wanhopig riep hij uit [1]: „hoe ik er die Hollandsche taal in krijg, weet ik niet. Ik gebruik KERN, BRILL, de boekjes van TE WINKEL. Ook heb ik een blik in 't Gothisch geslagen. En dan de Hollandsche litteratuur! 't Zal wèl zijn, als ik zoo ietwat op de hoogte kom. Dan de historie met den aankleve van die en die vreeselijke wis-, en natuur- en staatkundige geographie! Ik duizel. Als de examinatoren geen genade met mij hebben, niet den wil voor de daad nemen, niet begrijpen dat hier op het docendo discere moet worden gezien — dan komt er schande over mijne haren." Het was haast te veel voor zijn nimmer bezwijkend optimisme.

Zoo naderde het gevreesde examen. Gevreesd, want het zou niet gemakkelijk zijn, moest hij zichzelf bekennen. Het programma [2]) sprak op het terrein, waar hij het best thuis was, van niet minder dan „geschiedenis in haren geheelen omvang, met inbegrip van cultuurgeschiedenis, handels- en kunstgeschiedenis, enz. enz." Maar dat was nog niet het ergste, want, zegt hij: „ik bezit een historischen kop. Grootendeels is het voor mij repetitie," wat ons niet verwonderen kan van den jongen man, die reeds zooveel over geschiedenis had geschreven en reeds eenige jaren lid was van het Historisch Genootschap te Utrecht en van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden — toen de ijk voor wetenschappelijken arbeid. Ook geographie met wis- en natuurkundige dito, „en zoowat van kosmologie, geologie enz.", zou — meende de optimist in hem — nog wel gaan, want daar „had hij wel lust in." De literatuur, in de laatste jaren „uit liefhebberij" beoefend, zou ook wel lukken. Maar „de Hollandsche taal is een kwaad ding": „voor taalstudie ben ik niet in den wieg gelegd." Dan ook nog, om de deur dicht te doen, paedagogiek!

Het examen — twee dagen lang — viel lang niet mede [3]). BAKHUIZEN VAN DEN BRINK, JONCKBLOET, LINDO en STEYN PARVÉ zouden in Den Haag examineeren. Het schriftelijk examen te midden van hinderlijk gebabbel van examineerenden en geëxamineerden liep des morgens van den eersten dag behoorlijk af, des morgens van den tweeden nog beter, want het werd allengs kalmer in de zaal. Het mondeling gedeelte, telkens des middags, was bezwaarlijker. JONCKBLOET scheen den examinandus „een ruw-lastig heer" en ondervroeg hem, zoo klaagt hij aan ACQUOY, „als een professor,

[1]) Brief aan ACQUOY van 9 Maart 1864.
[2]) Brief aan ACQUOY van 28 Jan. 1864.
[3]) Brief aan ACQUOY van 18 Juni 1864.

die nagaat of een student zijn dictaat wel goed bestudeerd heeft." De taal ging nog al wel, maar de letterkunde leek er weinig op. De ongemakkelijke STEYN PARVÉ daarentegen viel mede met zijn wis- en natuurkundige aardrijkskunde en LINDO: „jovialer kerel heb ik nooit gezien;" hij praatte en praatte altijd maar door over Java, over Egypte, over de reizen van SCHLAGINTWEIT en andere landontdekkers en het ging ook bij den examinandus van een leien dakje. BAKHUIZEN — verbeeldt U, BAKHUIZEN VAN DEN BRINK examinator! — was blijkbaar uit zijn centrum; hij deed, tegen zijn gewoonte, deftig en alsof hij den bevrienden examinandus nooit gezien had; hij vloog de gansche historie door met zijn onrustige vragen, dan hier dan daar, maar ROGGE „hield zijn eer als historicus op". Het slot was: twee akten, voor geschiedenis en aardrijkskunde, benevens een blijkbaar welverdiend „standje" voor het wanhopig onvoldoende examen in de Nederlandsche taal en letterkunde, waarvoor hij „niet genoeg voorbereid" werd geacht.

En nu aan het solliciteeren! ROGGE, man van wetenschappelijke studie, hoopte op een Akademiestad en werd werkelijk, dank zij zijn Leidschen betrekkingen, weldra te Leiden aangesteld als leeraar in geschiedenis en aardrijkskunde aan H. B. S. en Gymnasium.

Vijf jaren lang heeft hij daar onderwijs gegeven, 26, 28, soms 35 uur per week. Hij deed het werk gaarne en hij was bemind bij zijn jongens. En zijn zorgen werden allengs iets minder [1]). Ook de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde had daartoe het hare bijgedragen, want ROGGE werd in 1867 als opvolger van BISSCHOP haar bibliothecaris, een betrekking, die hem aan hare toen nog betrekkelijk kleine maar reeds kostbare bibliotheek nog al wat werk gaf, maar tevens hem door ervaring bekend maakte met de eischen eener bibliothecaire werkzaamheid [2]). Hij begon met hare kostbaarste elementen: handschriften, wiegedrukken en zeldzame boeken, uit de tegen brandgevaar zeer onvoldoende beschermde bovenkamers van het veelgebruikte gebouw der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen over te doen brengen naar de beter ingerichte academische bibliotheek; hij stak de verzameling in een beter „uiterlijk kleed"; hij vulde de tallooze ontbrekende deelen van tijdschriften aan en gebruikte het betrekkelijk zeer geringe subsidie voor het oordeelkundig aankoopen van boeken; hij ving een betere nummering en rangschikking der boeken aan, begon met de samenstelling van een goeden alfabetischen en een algeheele herziening

[1]) Brieven uit 1866/7 aan ACQUOY.

[2]) Vgl. de verslagen van den bibliothecaris in de Handelingen van Letterkunde 1868 tot 1878. Daaruit een overzicht bij BURGER, l.l., blz. 6 vlg.

van den systematischen catalogus, waarbij hij de handschriften alvast voor zijn rekening nam. Maar het gebrek aan ruimte bleef altijd een groot bezwaar en ROGGE hield niet op het Bestuur van „Letterkunde" daarop te wijzen, totdat in 1877 de geheele boekerij, ontdaan van de vermakelijke „curiosa", die er langzamerhand bijgekomen waren, en van de zegelverzameling, volgens contract met de curatoren der Rijksuniversiteit in bruikleen werd overgedragen aan de academische bibliotheek. Die tienjarige werkzaamheid aan de bibliotheek der Maatschappij, in geregelde samenwerking met mannen als PLUYGERS, TIELE en ARNOLD van de academische bibliotheek was voor ROGGE een onwaardeerbare leerschool, want de scherpzinnige en in dit opzicht niet genoeg gewaardeerde PLUYGERS [1]) legde toen juist, geholpen door TIELE en DU RIEU, de hand aan de reorganisatie der Leidsche bibliotheek: ROGGE kon er dagelijks hooren spreken over de nieuwe grondbeginselen, die de Leidsche boekerij ook wat hare organisatie betreft een wereldberoemden naam bezorgden. De ordening der Amsterdamsche pamfletverzameling had hem bibliograaf gemaakt zoo niet van „professie" dan toch van ervaring; de werkzaamheid te Leiden maakte hem in denzelfden zin tot bibliothecaris. Een anderen kring van werkzaamheid verschafte hem het redacteurschap van het Leidsche Dagblad, dat juist in dien tijd — het was de tijd der beruchte Kamerontbindingen, van opgewekt politiek leven — onder medewerking van BUYS, GOUDSMIT en andere, niet altijd gemakkelijk te behandelen Leidsche hoogleeraren eene poging deed om weder de oude beteekenis als staatkundig blad van naam te erlangen maar deze poging uit gebrek aan abonnés weldra moest opgeven.

In dezen tijd begon hij eindelijk ook de jaren achtereen aangehouden, later door zijn oudste dochter en zijn schoonzuster, mej. L. STUART, van hem overgenomen bezigheid van het vertalen der toenmaals zeer veel gelezen historische romans van EBERS. Het genre van den historischen roman was hem, den leerling van MOLL, vroeger „niet sympathiek" geweest, maar EBERS' talent had zijn tegenzin overwonnen en, werk zoekend, viel zijn oog weldra op de romans, van den begaafden geleerde, die er zooveel toe hebben bijgebracht om de Egyptische studiën populair te maken in de beschaafde wereld. De eerste vertaling, in hoofdzaak bezorgd door een goed medewerker maar door hem nagezien en met aanteekeningen verrijkt, was die van de „Aegyptische Königstochter" [2]).

---

[1]) Vgl. over hem in dat opzicht mijn leven van DU RIEU (Levensber. Letterkunde, 1896/7, blz. 202 vlg.) en DE GOEJE in Museum 1905/6, n°. 8.

[2]) ROGGE en PLEYTE, 3 dln. Amst. 1866. ROGGE's aanteekening in de lijst zijner eigen geschriften. De tweede uitgave werd geheel door hem herzien.

Zij werd gevolgd door eene geheele serie, in 1900 in een volksuitgave opnieuw verschenen. Ook deze arbeid beslaat een aanzienlijke plaats in de rustelooze werkzaamheid van onzen vriend, die nooit eenig werk te min vond en in de dagen van zijn docentschap behalve een „Tabellarisch overzicht der Vaderlandsche geschiedenis", een „Geographie van Europa" en een „Atlas van Nederland", de bekende „Lijst van de voornaamste vorsten en regenten met opgave van de regeeringsjaren en eenige genealogische bijzonderheden" samenstelde, die zeven uitgaven beleefde en als repetitieboekje aan vele scholieren en onderwijzers goede diensten bewees.

Wat al werk heeft hij niet om zoo te zeggen tusschen ernstiger arbeid door gedaan! Welk een werkkracht! Maar zou die niet aan anderen, aan zuiver wetenschappelijken arbeid beter besteed geweest zijn? Laat ons niet oordeelen. Wij weten, wat Rogge tot zulk een arbeid dreef, en wij weten ook, dat hij des avonds in den schoot van zijn gelukkig gezin genietend van de „zalige kinderwereld", die hem allengs omringde, dáár de grootste belooning vond voor wat hij werkte en wroette in het belang van dat gezin, dat hem alles was en dat hij zoo goed mogelijk wilde uitrusten voor den zwaren levensstrijd, die misschien eenmaal het deel van zijn kinderen zou kunnen worden. Wij mogen dit voor de wetenschap betreuren, wij mogen het uit een zuiver wetenschappelijk oogpunt zelfs afkeuren, ten slotte moet ieder voor zichzelven weten, wat hij verplicht is als mensch. En vergeten wij niet: het „primum vivere, deinde philosophari", is niet de uiting eener luchtig cynisch-banausisch gestemde ziel maar een beginsel van levensbeschouwing, dat ook in onzen kring — wij mogen het goed vinden of afkeuren — niet zelden overtuigde aanhangers heeft gevonden. En tot hen heeft Rogge behoord: de wetenschap was hem lief maar, als het erop aankwam, niet zóó lief als zijn gezin, en hij zou, tusschen de twee gesteld, zonder aarzeling het laatste hebben gekozen. Dat verklaart veel in dit aan wetenschap en praktijk beide gewijde leven, waarvan ook in dezen zin gezegd kan worden, dat het menschelijke er niet vreemd aan is geweest.

Maar deze levensbeschouwing heeft voor de wetenschap niet slechts verlies zonder eenige winst opgeleverd.

Die omstandigheden hebben hem slechts aanleiding gegeven aan het zuiver wetenschappelijke in zijne werkzaamheid niet de *eerste* plaats in te ruimen. Zij brachten hem ertoe vooral te werken op het gebied der populariseering van wetenschap, aan het verbreiden harer resultaten in wijde kringen van ons volk. Hij bereikte daarbij niet de souvereine hoogte van een man als Fruin, die in

tal van Gidsartikelen belangrijke voorvallen uit onze geschiedenis voor een ontwikkeld publiek in onnavolgbaar klaren en eenvoudigen stijl wist te beschrijven. ROGGE richtte zich in den regel niet tot het publiek, dat „de Gids", „de Tijdspiegel" of „Onze Eeuw" leest — de volgorde is naar recht van eerstgeboorte gekozen. Het publiek, tot hetwelk hij in zijn populaire geschriften sprak, was meer dat.... laat ons zeggen van „Eigen Haard", dat behoefte heeft aan niet al te diep gaande kennis van belangrijke personen en zaken uit onze geschiedenis, aan niet al te zware leesstof en liefst de behandelde onderwerpen in een kort bestek met een sprekende afbeelding uit den tijd zelf toegelicht ziet. Dat nu was juist een kolfje naar ROGGE's hand; daarvoor was hij als geknipt, hij met zijn gemakkelijke pen, zijn buitengewone veelzijdigheid, zijn geringe neiging om tot op den bodem der behandelde zaken door te dringen. En dat hij op dit gebied veel goeds heeft tot stand gebracht, lijdt geen twijfel: hij heeft de geschiedenis in de huiskamer, aan de theetafel in eere helpen houden en op zijne wijze medegewerkt om de behoeften te bevredigen van een geslacht, dat wel smaalt op jaartallenkennis — en daarin niet ten eenenmale ongelijk heeft — maar daarom toch niet afkeerig is van herinnering aan het verleden, mits men de historische stof in gemakkelijk bevattelijken vorm kleede. Er zijn nu eenmaal „coqui" en „convivi" en onder de eersten mogen er zijn, die in hun laboratorium scheikundig-wetenschappelijke proeven nemen zonder op de eetbaarheid te letten, of die alleen voor de fijnproevers willen werken, de gasten hebben ook recht op gewoon goed toebereide spijzen, geschikt voor niet verwende tongen, smakelijk toebereid zonder al te veel peper en zout.

Te midden van al die verschillende bezigheden vergat ROGGE de Muze der geschiedenis nooit. Als lid der Historische Commissie van de Maatschappij der Letterkunde [1]) en als haar bibliothecaris kwam hij in nauwere betrekking tot FRUIN, met wien hij de uitgave der brieven van NICOLAAS VAN REIGERSBERGH aan HUGO DE GROOT op touw zette, met wien en DU RIEU hij het plan opvatte en begon uit te voeren om een catalogus te vervaardigen van de brieven van Nederlandsche geleerden, verscholen in boeken en tijdschriften [2]). Groot was het aantal door hem vervaardigde kleine

[1]) Hij schreef ook verschillende levensberichten van hare leden: DE BULL, VAN DER KEMP, WITKAMP.

[2]) Dit werk is thans onder het patronaat van Letterkunde door dr. MOLHUYSEN te Leiden ter hand genomen (vgl. Handelingen der Maatsch. van Letterk., 1901/2, blz. 11 vlg.).

studiën, populaire overzichten, voordrachten in Letterkunde, in het Nut en elders. Voor het weder aanvatten van een omvangrijken arbeid, voor het voltooien van zijn oorspronkelijk levensplan tot het schrijven der geschiedenis van het Remonstrantisme ontbrak hem aanvankelijk nog de tijd, de rust, de gelegenheid om zich ten minste eenige uren per dag geregeld aan dien arbeid te zetten.

En weldra kwamen nieuwe plannen tusschen beiden. Het Middelbaar Onderwijs voldeed hem niet en het was welbekend, dat niet tegenzin tegen het ambt van predikant in een oud kerkelijk verband hem, gelijk zoovele mannen van moderne richting in de Hervormde Kerk dier dagen, zijn ondanks alles geliefde taak had doen nederleggen. De Remonstrantsche Broederschap was hem altijd lief gebleven en uit haren kring had hij zich geen oogenblik teruggetrokken. Hij was dan ook te Leiden weldra onder-voorzitter van den Remonstrantschen kerkeraad geworden en juist toen hij erover dacht als leeraar Leiden voor het beter betalende Rotterdam te verlaten, opende het vertrek van den Leidschen Remonstrantschen predikant MARONIER hem een nieuw vooruitzicht. Ofschoon de mogelijkheid niet uitgesloten was, dat hij te Rotterdam of elders eenmaal directeur eener H. B. S. zou kunnen worden, gaf hij liever gehoor aan de roepstem der Leidsche Remonstrantsche gemeente, waarin zijn vriend LEEMANS veel te zeggen had, om MARONIER's plaats in te nemen, te eer omdat hij zijn predikambt in de ook hier kleine gemeente zou kunnen verbinden met het bibliothecariaat van Letterkunde.

Zoo legde hij dan het docentschap neder en nam hij, ook in overleg met zijn trouwen vriend ACQUOY, die te Bommel met toenemend ongeduld op een hem reeds lang toekomend professoraat wachtte, het predikambt weder op zich, dat hem „ondanks alle bezwaren eraan verbonden, altijd lief was gebleven." Hij had, verklaarde hij, „niets tegen het denkbeeld van predikant te blijven tot aan (zijn) dood, als de financieele positie houdbaar" [1]) zou zijn.

De tweede periode van zijn predikantschap heeft weder negen jaren geduurd. Met toewijding en opgewektheid, zooals bij alles wat hij aanvatte, begon hij haar en, ofschoon nog altijd geen eigenlijk theoloog, genoot hij [2]) werkelijk van de geregelde gedachtenwisseling met SCHOLTEN, KUENEN en RAUWENHOFF, de corypheeën der moderne richting, met wier denkbeelden de zijne in het algemeen overeenstemden. De gemeente te Leiden stelde hem weinig

[1] Brief aan ACQUOY, voorjaar 1869.
TIDEMAN, l.l. blz. 71.

eischen en liet hem vrijen tijd in overvloed. Het bibliothecariaat van Letterkunde, thans bijna een sinecure, kon hij er gemakkelijk bij waarnemen en hij kon nog tijd overhouden voor zelfstandige studie, aangezet door zijn vriendschappelijken omgang met den grooten Leidschen geschiedkundige, die vijf jaren lang menigen winteravond, soms tot laat in den nacht, met ROGGE werkte aan de correspondentie van REIGERSBERGH [1]) en hem zijne voorlichting ook op ander gebied niet onthield. Ook MOLL zette hem aan om thans — een lichte waarschuwing — „voor de wetenschap meer te doen dan (hem) tot heden mogelijk was." [2])

In deze „goede Leidsche jaren" kwam ROGGE dan ook eindelijk tot de verdere uitvoering van het levensplan, dat hij zich had uitgekozen, toen hij aan het eind van zijn studietijd COOLHAES' levensbeschrijving ter hand had genomen. In de „Handelingen van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde" van 1866 vinden wij het eerste plan ontwikkeld van de nieuwe uitgave, die hij op touw wilde zetten, die van de „Brieven van JOHANNES WTENBOGAERT", den voortreffelijken Remonstrantschen godgeleerde, den man van invloed in den kring van MAURITS, wiens hofprediker hij was, van OLDENBARNEVELT, wiens vertrouwde hij mocht heeten, van LOUISE DE COLIGNY en later, zij het dan ook niet openlijk, soms van FREDERIK HENDRIK, met wien banden van persoonlijke genegenheid hem verbonden. Deze brieven werden van 1868 tot 1875 in drie deelen uitgegeven, samen niet minder dan zeven volumina [3]) met meer dan 1150 brieven en memoriën op bijna 3000 bladzijden druks, met korte overzichten, aanteekeningen en registers voorzien — een zeer omvangrijke arbeid, getuigend zoo niet altijd van groote zorgvuldigheid en kritischen zin en niet zelden van al te groote overhaasting, dan toch van onvergelijkelijke werkkracht en toewijding aan een overigens dankbare taak: de geschiedschrijver van de eerste helft der 17de eeuw kan dezen belangrijken arbeid niet genoeg waardeeren. Voor ROGGE zelven was hij bovendien de onmisbare grondslag voor het groote werk, dat hij reeds lang op het oog had en dat van 1874 tot 1876 in drie flinke deelen verscheen: [4]) „JOHANNES WTENBOGAERT en zijn tijd." Dit boek, goed geschreven en met zorg bewerkt en waarvan de scherpziende MOLL na onderzoek der eerste vellen de opdracht gaarne aannam, geeft de maat van wat ROGGE kon, wanneer hij, rustig voortwerkend, zich mocht

[1]) Inleiding op de Brieven (Werken Hist. Gen., Nieuwe Serie, n°. 15), blz. XIII.
[2]) Brief van 5 Juli 1869.
[3]) N° 11, 12, 15, 17, 19, 20, 22 der Werken van het Hist. Gen. te Utrecht.
[4]) Y. ROGGE, Amsterdam.

wijden aan een zonder bijgedachten ondernomen taak. Het getuigt van volkomen vertrouwdheid met den tijd en met de personen, die behandeld worden, van helder inzicht in de moeilijke kwestiën van theologischen en staatkundigen aard, die vooral in het tweede deel ter behandeling zich aanboden, van liefde voor de „edele frissche persoonlijkheid" [1]) van den held; de tallooze aanteekeningen wijzen aan, dat de schrijver door „rijpe studie" [2]) uitnemend voorbereid was voor de taak, die hij zich had gekozen. Al valt niet te ontkennen, dat aan de figuur van WTENBOGAERT te veel beteekenis voor ons volksleven wordt toegekend, wanneer de schrijver beweert, dat in zijn naam en dien van OLDENBARNEVELT „de geheele geschiedenis der Republiek gedurende een tijdvak van dertig jaren" [3]) kan worden samengevat. Al laat de onpartijdigheid der voorstelling wel eens te wenschen over en speelt de ingenomenheid met den held van het boek en de door hem verdedigde beginselen den schrijver soms parten — het gevolg alles van een te sterk in verband brengen van de toenmalige gebeurtenissen met die van zijn tijd — het boek mag meer dan gewoonlijk geschiedt gelden als een der beste geschriften op kerkhistorisch gebied, die wij bezitten. MOLL noemde het na de voltooiing „een aanmerkelijke aanwinst voor de wetenschap", achtte het zeker, dat „in langen tijd niets in ons land op kerkhistorisch gebied verscheen, dat zoozeer belangstelling verdiende", en voorspelde ROGGE „een blijvenden naam onder onze historici." [4]) Onder de aanspraken, die den schrijver recht gaven op het eeredoctoraat der Leidsche Universiteit bij gelegenheid van haar eeuwfeest in 1875, heeft het, ofschoon toen nog niet voltooid, zeker de eerste plaats ingenomen; FRUIN was de man om een werk als dit naar waarde te schatten en de theologische faculteit zal wel haar licht bij dezen opgestoken hebben, want zij telde onder hare leden toen geen kerkhistoricus van naam. Dit hooggewaardeerde eeredoctoraat in de Godgeleerdheid, dat hem te gelijk met mannen als COQUEREL en MARTINEAU, VOLKMAR en WEIFFENBACH, JOWELL en de Leidsche geleerden SEPP, PLEYTE en KNAPPERT ten deel viel, was hem een streelende voldoening voor wat hij totnogtoe op kerkhistorisch gebied had gearbeid, een leniging van de groote teleurstelling, die hem in zijn ambt als predikant opnieuw had getroffen.

In 1872 namelijk begon hij te lijden aan een ernstige ziekte van het beenderstelsel onder het oog, welke ziekte zich welhaast

---

[1]) Brief van MOLL, 28 Maart 1874.
[2]) ib.
[3]) Inl., dl. I, blz. 7.
[4]) Brief van 19 Juni 1876.

uitbreidde en ook zijn neus en keelorganen aantastte, zoodat het spreken hem moeilijk viel en de tijd allengs kwam, dat hij eraan moest denken het predikambt opnieuw, en ditmaal voor goed, te laten varen. Ook zijne studiën leden onder dit smartelijk lijden en eerst in 1876 was eenige verbetering merkbaar. Onmiddellijk zette hij zich weder aan den arbeid en zocht in de kerkelijk-staatkundige kwestiën van den tijd van WILLEM III, in de levensomstandigheden van BEKKER, DE LABADIE, PIETER DE GROOT enz. een nieuw arbeidsveld [1]). Het oude plan, waarin eene biografie van ARMINIUS en van HUGO DE GROOT een aanzienlijke plaats hadden ingenomen, geraakte op den achtergrond, misschien omdat de splinterige theologische vragen betreffende ARMINIUS minder aantrekkingskracht op hem oefenden, en de levensbeschrijving van den veelzijdigen DE GROOT op het gebied der staatkundige, diplomatieke en rechtsgeschiedenis hem voorshands al te zware eischen gesteld zou hebben. Toch kon hij den tijd, waarin hij zooveel gewerkt had, niet geheel loslaten en tot in zijn allerlaatste jaren bleek zijn voorliefde voor het tijdperk, waaraan hij de eerste en de beste krachten van zijn geest had gewijd, uit een aantal daarmede in verband staande kleine en groote studiën van meerder of minder wetenschappelijk gehalte, waaronder zijne studiën over TAURINUS en andere Remonstranten in zijn „Kerkhistorisch Archief", ook zijne bijdragen over het Remonstrantisme in de „Realencyclopädie für protestantische Theologie und Kirche" de aandacht verdienen evenals menige bijdrage in de „Kroniek van het Hist. Genootschap" en elders.

De nieuwe wet op het Hooger Onderwijs, die een aantal nieuwe professoraten in het verschiet stelde, scheen ook voor den begaafden geschiedkundige, die door de Leidsche Universiteit met haar hoogste eerbewijs geëerd was, een kans te openen op zuiver wetenschappelijke werkzaamheid, en hem zoo in de gelegenheid te stellen zich daaraan onverdeeld te wijden. Zijn wensch om het predikambt te verlaten richtte zijn oog op deze kansen maar zij bleken weldra in rook te vervliegen. Voor algemeene kerkhistorie achtte hij — terecht — zijn vriend ACQUOY veeleer de aangewezen man; in zijn Broederschap bekleedde TIELE sedert 1873 met schitterend succès den eenigen leerstoel; op het gebied van algemeene of vaderlandsche geschiedenis kon hij geen voldoende aanspraken doen gelden tegenover een jeugdiger, in die richting beter gevormd en ruimer begaafd geleerde als P. L. MULLER of een ervaren schoolman en

[1]) Brief aan ACQUOY, dd. 1 Sept. 1876.

kenner der geschiedenis als WYNNE. Ofschoon hij slechts in de tweede plaats daaraan dacht, [1]) scheen een bibliothecariaat niet zoo onbereikbaar; hij hoopte zelfs te Amsterdam, waar men den verouderden toestand der bibliotheek bij de verheffing van het Athenaeum tot Universiteit wenschte verbeterd te zien, voor een aanvullend licht professoraat met het bibliothecariaat samen, op de wijze der Duitsche bibliothecarissen, in aanmerking te kunnen komen. Hij mocht zich als bibliothecaris bekwaam achten, dank zij de uitnemende leerschool, die hij onder PLUYGERS en TIELE te Leiden had doorloopen en die, nu de bibliotheek van Letterkunde bij de academische ingelijfd was en daarmede voor den bibliothecaris als zoodanig „al het wezenlijke verloren" had, de groote aantrekkelijkheid voor hem miste: hij had er immers niets meer te doen dan wat hij „oppermanswerk" noemde, het nu en dan aanvullen, het invullen van nieuwe titels in den standcatalogus, het letten op het binden, enz.

Maar te Amsterdam viel iets te doen en hij zou, naar hij hoopte, de bibliotheek aldaar tot een „modelboekerij" kunnen maken gelijk die van Leiden op weg was te worden; hij zou zijn vaderstad een grooten dienst kunnen bewijzen. Hij deed dus pogingen om deze betrekking te verkrijgen. Zijn ernstigste mededinger was de voortreffelijke maar zeer ziekelijke P. A. TIELE, toen conservator aan de Leidsche bibliotheek, voor wien de Leidsche hoogleeraren — en wat zijn bekwaamheid aangaat volkomen terecht — eerder geneigd waren hun best te doen en die, vroeger te Amsterdam bij FREDERIK MULLER werkzaam, daar ook oudere brieven had. Gelukkig voor ROGGE trok TIELE zich om gezondheidsredenen terug en onze vriend werd in het begin van 1878 benoemd tot bibliothecaris der Amsterdamsche Universiteitsbibliotheek. Hij gaf zijn predikambt niet zonder leedwezen op.

Wat hij in de nieuwe betrekking twaalf jaren lang is geweest, is door zijn opvolger, dr. C. P. BURGER, [2]) zoo uitvoerig en zoo goed uiteengezet, dat het niet noodig schijnt daarop hier uitvoerig terug te komen. Er zij aan herinnerd, dat hier alles te doen viel: er moest gezorgd worden voor een behoorlijk gebouw, voor meer fondsen, voor behoorlijke catalogussen, voor behoorlijk personeel. Met moed ging ROGGE voor de tweede maal aan het zware werk der reorganisatie, dat hijzelf met iets als gerechtvaardigden trots herhaaldelijk heeft beschreven. [3]) Hij mocht wederom bogen op succes. In 1881 ging

---

[1]) Brief aan ACQUOY, 6 Nov. 1877.

[2]) In Memoriam H. C. ROGGE als bibliograaf en als bibliothecaris (Tijdschrift voor boek- en bibliotheekwezen, 1906, blz. 11 vlg.)

[3]) Eigen Haard (1881) en Geschiedenis der stedelijke boekerij van Amsterdam (Amst., 1882.)

de bibliotheek uit de volgepropte bovenvertrekken van het voormalige paleis van LEBRUN op de Heerengracht over naar het nieuw ingerichte gebouw op het Singel, waar de bibliothecaris met de zijnen ook zelf zijn intrek nam. Maar het duurde nog jaren, eer de „vernummering" der door de toevoeging van de bibliotheken der Remonstrantsche kerk, van die van het Aardrijkskundig en Wiskundig Genootschap enz. zeer vermeerderde boekerij had plaats gehad en de beide nieuwe naar het Leidsche stelsel ingerichte catalogussen op den weg der voltooiing waren. Toen hij in 1890 aftrad, was alles nog lang niet klaar. Dit was ook hieraan te wijten, dat ROGGE slechts op betrekkelijk weinig en absoluut slecht betaalde hulp kon rekenen en dat de telkens toevloeiende aanwinsten en het allengs van 4000 tot 13000 toenemend aantal der om raad verlegen bezoekers zijne berekeningen voortdurend in de war bracht. Maar ROGGE gaf den moed nooit op en wist ook het onder hem werkende personeel tot lust in den arbeid te bezielen. Hij nam tal van particuliere en stadsverzamelingen op in zijn bibliotheek, vermeerderde haar door stelselmatigen aankoop, waarbij hij vooral lette op wat Amsterdam in het bijzonder betrof, hield niet op door kleine tentoonstellingen bij feestelijke gelegenheden en op andere wijze de aandacht van belangstellenden en stadsbestuur op de boekerij te vestigen, hielp de bezoekers zooveel mogelijk voort, voerde de in een groote bibliotheek steeds omvangrijke administratie en moedigde het bezoek aan. Hij weerde zich met onvergelijkelijke energie en vond onderwijl nog tijd niet alleen voor het maken der catalogi der kleine in de zijne opgenomen bibliotheken, van een Supplement op den Catalogus der boekerij onzer Academie maar ook voor zijn vertaalwerk aan EBERS en niet het minst voor zijn arbeid van geschiedkundigen aard. Het is inderdaad verbazingwekkend wat de toch reeds 50-jarige man verricht heeft, zoowel als bibliothecaris als in zijne „snipperuren" zooals hij placht te zeggen. En wie zal het aantal uren schatten, dat hij, als zoo menig bibliothecaris, besteedde aan het voorthelpen van onderzoekers van allerlei slag?

In dezen tijd van ingespannen ambtelijke en wetenschappelijken arbeid vallen ook de aanvangspunten van twee belangrijke werkzaamheden, waarmede de onvermoeide man zich belastte, die van secretaris der Vereeniging voor Noordnederlandsche Muziekgeschiedenia, als hoedanig hij HEYE in 1881 opvolgde, en die van mederedacteur van het „Archief voor Nederlandsche Kerkgeschiedenis", dat hij in 1884 met ACQUOY en WYBRANDS oprichtte als voortzetting van het „Kerkhistorisch Archief" van KIST en MOLL en van MOLL en SCHEFFER's „Studiën en Bijdragen". Aan beide ondernemingen had

hij zich wederom gelijk bij alles wat hij deed, met hart en ziel verbonden en langer dan twintig jaren wijdde hij er zijn zorgen aan, niet alleen als secretaris en redacteur, als samensteller van bibliografische overzichten, als recensent maar ook als ijverig medewerker. Toen reeds in 1886 WYBRANDS hun ontviel, zetten ACQUOY en hij het werk, aan het „Archief" verbonden, samen voort, totdat ook ACQUOY heenging en ROGGE zich de hulp van diens opvolger PIJPER moest verschaffen. Zij zagen met het zevende deel in 1899 het „Archief" staken maar zij rustten niet, voordat het in het volgende jaar als „Nederlandsch Archief voor Kerkgeschiedenis", bij denzelfden uitgever (NIJHOFF) uit zijne asch kon verrijzen. Tot zijn dood heeft hij den redactioneelen arbeid èn aan het „Tijdschrift der Vereeniging voor Noord-Nederlandsche Muziekgeschiedenis" èn aan het „Archief" met lust en ijver voortgezet. Bovendien schreef hij de bibliographische overzichten voor het „Tijdschrift van het Kon. Ned. Aardr. Genootschap", voor de „Bibliographie mensuelle de géographie" enz.

Doch ook als bibliothecaris der jonge Amsterdamsche Universiteit was geen lange loopbaan voor hem weggelegd. Hij had reeds in 1883 eene benoeming als privaat-docent in de geschiedenis aangenomen en daarmede tijdens JORISSEN's ziekte aan het universitair onderwijs te Amsterdam een dienst bewezen. Er zou nog iets meer voor hem bestemd worden dan het geven van een repetitiecursus aan toekomstige leeraren van het M. O. In April 1889 verloor die Universiteit in JORISSEN haren historicus en het bleek moeilijk een geschikt opvolger te vinden. Nadat een paar malen vergeefsche pogingen waren gedaan om den leerstoel te doen vervullen, kwam men terug op het aanvankelijk reeds geopperde denkbeeld om den veelzijdigen bibliothecaris, die zoo vele jaren het vak der geschiedenis, zij het dan voornamelijk als kerkhistoricus beoefend had, te verzoeken nevens zijn ambt aan de bibliotheek ook dezen post en wel in zijn geheel (middeleeuwsche, nieuwere en vaderlandsche geschiedenis) op te dragen. Het viel niet te ontkennen, dat tegen deze verbinding van zoo belangrijke betrekkingen, die ieder wel een geheelen mensch verlangden, ernstige bezwaren ingebracht konden worden; aan de andere zijde pleitten èn de zuinigheid èn de noodzakelijkheid om beide posten door een bevoegd man te doen bekleeden vóór de aangegeven oplossing. FRUIN, in de zaak gemengd, verklaarde zich er vlakweg tegen en vestigde voor de historie de aandacht op den Haagschen conrector Dr. VAN AALST of op Dr. BYVANCK; ook ACQUOY had ernstige bedenkingen en bij vele invloedrijke personen — ik mag hier den naam van ons medelid SILLEM wel noemen — wogen eveneens de beden-

kingen tegen de voorgeslagen verbinding zoo zwaar, dat, trouwens niet dan na langdurige beraadslagingen, in Januari 1890 eindelijk de definitieve beslissing viel: de beide betrekkingen zouden gescheiden blijven. Een oogenblik was er nog ernstig sprake van, dat ROGGE de bibliotheek, waar men hem te midden van het nog steeds niet afgeloopen werk der reorganisatie niet meende te kunnen missen, niet geheel zou opgeven, en hijzelf gevoelde ook wel, dat het hem moeite zou kosten de boekerij, die hij gemaakt had tot wat zij thans was, aan andere handen over te laten. ACQUOY waarschuwde hem bovendien [1]), dat het professoraat, hetwelk de Leidsche geleerde overigens roemde als eene „betrekking, de eenige wellicht in de gansche maatschappij, waarin plicht en neiging samenvallen," hooge eischen stelde, „hooger dan iemand, die er geen ondervinding van heeft, zich kan voorstellen;" hij vroeg zijn nooit tegen iets opzienden vriend ernstig af, of deze op bijna zestigjarigen leeftijd zich „nog bestand rekende tegen de niet geringe inspanning van een volledig professoraat naar den eisch der zaak." Maar ook hij wist, dat ROGGE's „hartewensch," al was het laat, op deze wijze vervuld zou kunnen worden en dat ROGGE begeerde „de wetenschap, die zijne eerste en blijvende liefde geweest was meer dan ooit te kunnen dienen" in de jaren, die hem nog geschonken zouden zijn.

Zoo werd ROGGE JORISSEN's opvolger in den leerstoel voor algemeene en vaderlandsche geschiedenis. Wel liet hij de bibliotheek niet geheel en al los en stond zijn opvolger aldaar nog eenigen tijd met raad en daad ter zijde, maar zijn werkkracht besteedde hij voortaan allereerst aan het nieuwe ambt, dat hem werkelijk hooger eischen stelde, dan hij zich had voorgesteld.

Op zijn reeds gevorderden leeftijd nam hij met moed de zware taak ter hand, zette zich met ijver aan de studie der middeleeuwsche en nieuwere geschiedenis, waarvan hij totnogtoe niet meer dan oppervlakkig kennis had genomen, aan die der vaderlandsche, waarvan geheele perioden — ik noem die der Middeleeuwen en der achttiende eeuw — hem nog weinig bekend waren. Hij werkte zich met moed in de bronnen en de literatuur in en bereidde zich met zorg voor op de vele colleges, die hij had te geven.

De redevoering, waarmede hij den 18den April 1890 het hoogleeraarsambt aanvaardde, was getiteld: „De wetenschap der geschiedenis en hare methode." Hij kwam daarin op voor het wetenschappelijk karakter van het vak, dat hij zou hebben te doceeren,

[1]) Brief van 6 Dec. 1889.

zonder diepen indruk te maken maar ook zonder te vervallen in de overdrijving, die van de geschiedenis het allesomvattende vak van wetenschap wil maken. Hij, leerling van MOLL, legde den nadruk op bronnenstudie, op in- en uitwendige kritiek der bronnen; de geest van MOLL bezielde hem en in een warm woord — het meest treffende uit de overigens niet zeer „pakkende" rede — herdacht hij den vereerden leermeester, wiens lessen op het gebied der methode hij thans ook aan anderen zou kunnen verkondigen, naast den trouwen vriend, die altijd met hem medegewerkt en medegeleefd had, naast den Leidschen geschiedschrijver en geschiedvorscher, dien hij zich ook ten voorbeeld wilde stellen bij zijn onderwijs.

Hoe de nieuwe hoogleeraar zijn taak als zoodanig vervuld heeft, is met een gevoel van groote dankbaarheid uiteengezet door den meest geliefde zijner leerlingen, dr. W. W. VAN DER MEULEN, naar wiens hartelijk „In Memoriam [1])" ik hier kan verwijzen. Deze stelt ROGGE, den „mentor" zijner studenten, den eenvoudigen, beminnelijken, welwillenden leermeester, wien het alleen om zijn leerlingen te doen was en die hen „rustig, zonder hartstocht de verschillende zijden van de historische vraagstukken liet zien", den leerling van MOLL, die, „goed geschoold als hij was", op zijn beurt zijne leerlingen gewende aan eene „eenvoudige maar strenge methode van werken", tegenover den schitterenden redenaar JORISSEN, die met zijne hem bewonderende leerlingen zoo goed als geen aanraking zocht. Elf jaar lang heeft ROGGE zijn belangrijk en moeilijk professoraat met groote toewijding vervuld, totdat zijn emeritaat hem van zijn post onthief.

Maar wederom heeft hij zich op verre na niet aan zijn hoogleeraarschap alleen gewijd. Zijn „Archief", het „Tijdschrift der Vereeniging voor Noordnederl. Muziekgeschiedenis", de „Navorscher", de „Gids", de „Vaderlandsche Letteroefeningen", de „Nederlandsche Spectator", „Oud-Holland", de „Tijdspiegel", „Eigen Haard", het „Zondagsblad van het Nieuws van den Dag", namen menig artikel van zijne hand op; [2]) vooral „Eigen Haard", waarvan hij sedert 1875 een ijverig medewerker was, moge ervan getuigen. Zijn altijd vaardige pen, wat al te vaardig dikwijls, was beschikbaar voor iedere taak, die hem werd op de schouders gelegd of die hij uit eigen beweging zocht: overzichten, recensies, wetenschappelijke uiteenzettingen, bibliografische artikelen, bijdragen in

[1]) Nederl. Spect. 1905, blz. 284.

[2]) In de bovenbedoelde lijst geeft hij de titels van 45 tijdschriften, waarin hij min of meer geregeld artikelen deed opnemen. Het aantal dier artikelen bedraagt zeker honderden maar er zijn er vele onder, die hijzelf „van geringe waarde" achtte.

albums als die van FRUIN, VETH, BOOT, LEEMANS, populaire schetsen verlieten in grooten getale zijn schrijftafel; zijne tijdschriften, waarbij in 1892 dat der Comenius-vereeniging kwam, op welker feest te Naarden hij de feestrede hield, namen veel tijd in beslag. Met zijn leerling VAN DER MEULEN schreef hij vlugweg voor de firma SIJTHOFF een groot geïllustreerd werk in drie deelen: „De Negentiende Eeuw in woord en beeld", in vloeienden stijl zonder veel diepte, zooals gewoonlijk in wat hij op het papier bracht, maar getuigend van groote vaardigheid in het zelfstandig bewerken van het Duitsche voorbeeld, dat de uitgever den schrijvers aan de hand had gedaan. Onder de hand bewerkte hij het zware deel, waarin de vóór dertig jaren met FRUIN bijeengezochte briefwisseling van NICOLAAS VAN REIGERSBERGH met HUGO DE GROOT, naar aanleiding van een verzoek der uitgevers van FRUIN's nalatenschap op wetenschappelijk gebied, eindelijk in het licht verscheen. Eene bibliografische diplomatieke studie over de briefwisseling van D'ESTRADES leverde hem de stof voor een opmerkelijke voordracht in deze Akademie, [1]) die hem in April 1894 onder hare leden had opgenomen — een hulde aan zijne onvermoeide werkzaamheid als geschiedkundige, die den bescheiden man tot groote voldoening strekte. In 1900 droeg hij hier een stuk voor over de genoemde briefwisseling van REIGERSBERGH, in 1903 eene diplomatieke studie over den Waldenzen-moord van 1655. Hij had in onzen kring, waaraan hij reeds het levensbericht van DE HOOP SCHEFFER had geschonken, ook het levensbericht te stellen van zijn trouwen vriend ACQUOY, die ons, helaas, was ontvallen en wien hij als geleerde een warme bewondering toedroeg gelijk hij hem als boezemvriend lief had.

Maar te midden van een zoo veelzijdige werkzaamheid, bij al die bewijzen van onverwoestbare werkkracht, kwam toch het groote werk niet. Noch aan ARMINIUS noch aan HUGO DE GROOT wijdde hij de samenvattende, in zekeren zin afsluitende studie, die bij het begin zijner loopbaan op zijn program had gestaan en waarin eene biografie van DE GROOT een aanzienlijke plaats zou innemen. Van zijne „Bibliotheca Grotiana" [2]) verscheen bij gelegenheid van DE GROOT's eeuwfeest, als eerste, alleen gebleven deel, de eenige jaren te voren aangevangen voortreffelijke „Grotii operum descriptio bibliographica." Allerlei kleinere studiën [3]) bewezen, dat

---

[1]) Versl. en Meded., 4de R., dl. I (1900).

[2]) Den Haag, 1883.

[3]) Hugo de Groot te Parijs van 1621 tot 1625 (Gids, 1893 briefwisseling van Johan de Haen met Hugo de Groot (Navorscher 1895); Hugo de Groot (Eigen Haard, 1883); De Verantwoordingh van Hugo de Groot (Nijh. Bijdr. 3de R. VIII); Hugo de

Rogge de man zou geweest zijn om een groot werk over De Groot te leveren maar zijn — laat het ons erkennen — meer zelfs dan in zijne omstandigheden noodig scheen ongedurige, verbrokkelde werkzaamheid liet hem geen tijd voor een zoo omvangrijken arbeid. En zoo bleef het plan voor goed steken.

Na zijn emeritaat, in verband met zijn zeventigsten verjaardag, bij gelegenheid waarvan een aantal jongere Nederlandsche geschiedkundigen hem ter eere een bundel „Historische Opstellen" [1]) wijdde, kwam er ook niet van. Niet, dat Rogge rust nam, ook als geschiedkundige gelijk hij het wel moest doen als hoogleeraar. Integendeel, de geweldige stroom van artikelen en kleine studiën bleef voortvloeien tot op zijn allerlaatsten tijd, ook toen hij Amsterdam voor Haarlem verlaten had en met zijn vrouwelijke familieleden — drie zijner zoons mocht hij in eervolle betrekkingen geplaatst en gelukkig gehuwd zien; de dood van den vierde in het verre Indië trof hem diep — in den gezelligen huiselijken kring, die hem zoo lief was, opgewekt zijn laatste jaren sleet. De uitgave der Brieven van Maria van Reigersbergh, [2]) De Groot's minder beminnelijke dan flinke echtvriendin, bewees opnieuw, hoe goed hij de omgeving van den grooten geleerde kende; de studie over Willem van Stoutenburg [3]) deed uitkomen, dat hij tot in kleine bijzonderheden vertrouwd was met alles wat De Groot's tijd betrof. Maar, eerlijk bekende hij het mij in die dagen bij herhaling: een leven van De Groot te schrijven was wel eenmaal zijn ideaal geweest maar het was hem thans te machtig; op zijn leeftijd was er niet meer aan te beginnen en hij had nog zooveel, waaraan hij werken kon en moest. . . . een nieuwe uitgaaf van Schotel's oudheidkundige geschriften was door de firma Sijthoff op touw gezet, tal van artikelen voor tijdschriften vielen nog te bewerken.

Zoo ging hij onvermoeid voort, ook al begon zijne gezondheid te wankelen en moesten wij, zijne vrienden, herhaaldelijk vreezen, dat het wel eens spoedig met hem ten einde kon loopen. Nog ruim vier jaren heeft hij als oud-hoogleeraar gearbeid; toen is hij na een korte ziekte den 29ste Augustus 1905 zacht en kalm heengegaan, een ledige plaats achterlatend in zijn gezin, in de harten van vele vrienden van allerlei rang en stand, die, zooals op den

---

Groot's denkbeelden over de hereeniging der kerken (Teyler's Theol. Tijdschr. II, 1); Brieven van Hugo en Willem de Groot (Navorscher, 1897): Joost Brasser en zijn briefwisseling met Hugo de Groot (Oud-Holland, 1891, 4); Hugo de Groot's tweede ballingschap (Gids, 1903) enz.

[1]) Leiden, Sijthoff, 1901.

[2]) Leiden, Brill, 1902.

[3]) Onze Eeuw, 1904.

dag zijner begrafenis bleek, den braven, zachtmoedigen vriend lief hadden. Eene ledige plaats ook in den kleinen kring onzer geschiedkundigen, die den ijverigen en kundigen man, den veelzijdigen vakgenoot met leedwezen missen, het betreurend, dat zijn levensomstandigheden hem niet vergund hebben het grootsche werkplan, dat hij zich in zijn jeugd voor den geest had gesteld, te voltooien, het betreurend, dat zijn groote werkkracht besteed moest worden aan een kaleidoskopisch wisselende taak, die hem veel en velerlei ter hand deed nemen, wat eigenlijk beneden zijn talent was. Maar getuigd mag worden, dat hij, ondanks die voortdurende wisseling, veel „bouwstof" — om FRUIN's kritisch woord te gebruiken — heeft geleverd, wat aan de kennis der geschiedenis, vooral der kerkgeschiedenis van ons vaderland ten goede gekomen is, en dat hij aan anderen het schoone voorbeeld heeft gegeven van getrouwe plichtsbetrachting, zachtmoedig oordeel over het werk van anderen, geringschatting van eigen verdiensten en onvermoeide werkzaamheid in dienst der wetenschap, die hem lief was, op de wijze, waarop hij meende haar te kunnen dienen.

Terugziende op dit lange, werkzame leven, mogen wij het betreuren, dat zijne werkzaamheid niet anders is ingericht, dat hij ons niet meer werken heeft geschonken als zijn „Coolhaes" en zijn „Johannes Wtenbogaert," maar laat ons erkennen, dat ROGGE onder het reusachtig vele, dat hij gegeven heeft, ook meer dan een geschrift heeft geleverd wat voor de wetenschap van blijvende waarde zal blijken. Dat is het antwoord, dat wij kunnen geven op de vraag, die wij in het begin van dit uur stelden. Het „ave, pia anima" komt ook hem ten volle toe maar tevens het eeresaluut aan den man, die, ondanks alle belemmerende invloeden, de wetenschap heeft gediend, werkende zoolang het dag was, totdat ook voor hem de nacht kwam, waarin niemand werken kan.

P. J. BLOK.